

บทที่ 3

การออกแบบการปฏิบัติการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การหาแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ทีมวิจัยร่วมกับนักวิจัยในพื้นที่ ดำเนินการวิจัย โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เจาะลึก การโสหุ่ย/สนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม การเดินสำรวจ และจัดเวทีร่วมกับชุมชน พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียน เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ และหาแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เพื่อการเปลี่ยนแปลงของป่าในทางที่ดีขึ้น โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยตามหัวข้อต่อไปนี้

การออกแบบการปฏิบัติการวิจัย

1. ขั้นตอนการเตรียมการด้านทีมวิจัย (นักวิจัยสถาบัน นักวิจัยในพื้นที่ ผู้ประสานงาน และนักศึกษาที่ร่วมวิจัย) เตรียมพื้นที่เป้าหมาย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 - 1.1 การเตรียมทีมวิจัย
 - 1.2 การเตรียมชุมชน
 - 1.3 เตรียมเครื่องมือและเก็บข้อมูล
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.1 ศึกษาดูงาน
 - 2.2 การอบรมการใช้เครื่องมือ
 - 2.3 ทดลองใช้เครื่องมือ
3. ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสังเคราะห์แนวทางการแก้ปัญหาและแนวทางการปฏิบัติที่ดีในการจัดการป่า
 - 3.1 ประชุมสรุปสังเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหา
 - 3.2 หาแนวทางปฏิบัติที่ดีร่วมกันในระดับชุมชน
4. ติดตามผล ประเมินผล สรุปผล และถอดบทเรียน
 - 4.1 ติดตามผล ประเมินผล สรุปผล และถอดบทเรียน

กลุ่มเป้าหมาย

1. ประชากร

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยนี้ใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ตัวแทนผู้มีจิตอาสาของผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ เยาวชน และประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าของหมู่บ้าน

รอบป่า 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านยางชุม หมู่ 7, บ้านวังศิลา หมู่ 9 และ บ้านยางชุมเหนือ หมู่ 12 ตำบลศรีณรงค์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นจำนวน 30 คน ใช้ในการตอบแบบสอบถามและให้ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนา เพื่อให้การดำเนินวิจัยสามารถวัดได้ทั้งในด้านพฤติกรรมและรูปธรรมจึงใช้เครื่องมือการวิจัยหลายวิธี ได้แก่ แบบประเมินความคิดเห็น (ปลายเปิดและปลายปิด) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (ปลายเปิดและปลายปิด) หลักสูตรการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การทดลอง การสังเกต Mind Mapping รายละเอียดดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Technique) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างในการเก็บรวบรวมข้อมูลความเป็นมาของป่าและชุมชน ประเพณีและความเชื่อ การใช้ประโยชน์จากป่า เกี่ยวกับบริบทชุมชนค้นหาศักยภาพและศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน ความต้องการของชุมชน สถานการณ์ปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญ ผลกระทบของปัญหาในวงกว้าง ตลอดจนการค้นหาทุนทางสังคม เช่น ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนทรัพยากรบุคคล ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ผ่านการสนทนาพูดคุย การจัดเวทีร่วมกับชุมชน การเดินสำรวจชุมชนและป่าชุมชน จากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้รู้ และผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้สูงอายุ และประชาชนในพื้นที่

2. การสนทนากลุ่ม (Focused Group) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview Schedule) ในการระดมความคิดเห็นของกลุ่ม โดยใช้เทคนิค Appreciation-Influence-Control : AIC) การระดมความคิดเห็น (Brainstorming) แผนที่ความรู้ รวมทั้ง การวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งภายในกลุ่มและโอกาสข้อจำกัดภายในชุมชนรอบป่า (SWOT Analysis)

3. แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูลประกอบด้วยชุดของข้อความที่ต้องการให้กลุ่มตัวอย่างตอบ

4. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) โดยใช้แบบตรวจรายการ (Checklist) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและทัศนคติรวมทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในหมู่บ้านจากการทำกิจกรรมร่วมกัน

5. การสังเกต (Observation) การสังเกตการณ์เป็นเทคนิคการรวบรวมข้อมูลการวิจัยอย่างหนึ่ง ที่ผู้สังเกตการณ์ใช้สายตาเฝ้าดูหรือศึกษาเหตุการณ์ ปรากฏการณ์ต่างๆ เพื่อให้เข้าใจลักษณะธรรมชาติและความเกี่ยวข้องกันระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของเหตุการณ์

6. การประชุมแบบมีส่วนร่วม เป็นการระดมสมองทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่างๆ เป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุม

ได้มีเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยน ความรู้ประสบการณ์ที่จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ

8. ผังความคิด (Mind Map) เป็นการถ่ายทอดความคิด หรือข้อมูลต่างๆ ที่มีอยู่ในลงกระดาษ โดยการใช้ภาพ สี เส้น และการโยงใย โดยใช้แสดงการเชื่อมโยงข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ระหว่างความคิดหลัก ความคิด และความคิดย่อยที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

แผนการดำเนินการวิจัย

ตารางที่ 3.1 แผนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนหรือกิจกรรมหลักของโครงการ/ ช่วงเวลาที่ดำเนินการ	ทำอย่างไร/ วิธีการดำเนินกิจกรรม
1. ขั้นตอนการเตรียมการด้านทีมวิจัย (นักวิจัยสถาบัน นักวิจัยในพื้นที่ ผู้ประสานงาน และ นักศึกษาที่ร่วมวิจัย) เตรียมพื้นที่เป้าหมาย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	
1.1 การเตรียมทีมวิจัย (ม.ค. 60)	<ul style="list-style-type: none"> - ประชุมทีมงานวิจัยร่วมกับนักวิจัยในพื้นที่ - วางแผนการดำเนินการ ออกแบบเครื่องมือ แบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบและทิศทางการทำงานร่วมกัน
1.2 การเตรียมชุมชน (ก.พ. 60)	<ul style="list-style-type: none"> - จัดเวทีประชุมคนในชุมชน เพื่อทำความเข้าใจถึงความเป็นมา วัตถุประสงค์ และรายละเอียดของโครงการวิจัย - วางแผนการดำเนินงานวิจัยร่วมกับคนในชุมชน โดยนำแผนการดำเนินงานวิจัยที่ทำไว้ แล้วนำเสนอต่อชุมชนเพื่อปรับให้เหมาะกับบริบทชุมชน - วางแผนการเก็บข้อมูลร่วมกัน

ตารางที่ 3.1 แผนการดำเนินการวิจัย (ต่อ)

ขั้นตอนหรือกิจกรรมหลักของโครงการ/ ช่วงเวลาที่ดำเนินการ	ทำอย่างไร/ วิธีการดำเนินการ
1.3 เตรียมเครื่องมือและเก็บข้อมูล (มี.ค. 60)	<ul style="list-style-type: none"> - รับสมัครกลุ่มเป้าหมายที่เป็นจิตอาสาในแต่ละกิจกรรม - จัดอบรมเชิงปฏิบัติการออกแบบเครื่องมือเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล - ลงพื้นที่เก็บข้อมูลบริบทของป่าชุมชนและสำรวจทรัพยากรในป่าชุมชน - กำหนดประเด็นและกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูล - ทดลองปฏิบัติการเก็บข้อมูล - สังเคราะห์ข้อมูล
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล	
2.1 ศึกษาดูงาน (เม.ย. 60)	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาดูงานพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จการทำแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม (ป่าละหอกกระสัง อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์) - ประชุมถอดบทเรียนร่วมกัน
3. ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสังเคราะห์แนวทางการแก้ปัญหาและแนวทางการปฏิบัติที่ดีในการจัดการป่า	
3.1 ประชุมสรุปสังเคราะห์ปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหา (มิ.ย. 60)	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินการทดลองตามแผนใช้รูปแบบแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน - สร้างการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - ทบทวนสรุปประเมินผลการทดลองปฏิบัติการ
3.2 หาแนวทางปฏิบัติที่ดีร่วมกันในระดับชุมชน (ก.ค. – ก.ย. 60)	<ul style="list-style-type: none"> - ปฏิบัติรูปแบบแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในชุมชน - สรุปผล

ตารางที่ 3.1 แผนการดำเนินการวิจัย (ต่อ)

ขั้นตอนหรือกิจกรรมหลักของโครงการ/ ช่วงเวลาที่ดำเนินการ	ทำอย่างไร/ วิธีการดำเนินกิจกรรม
4. . ขั้นตอนการทดลองใช้แผนปฏิบัติการ	
4.1 ติดตามผล ประเมินผล สรุปผล และถอด บทเรียน (ต.ค. – ธ.ค. 60)	<ul style="list-style-type: none"> - ประชุมทีมงานวิจัยร่วมกับนักวิจัยในพื้นที่เพื่อวางแผนการดำเนินการ - ประเมินผลจากการนำแนวทางปฏิบัติที่ดีไปปรับใช้ - สรุปแนวทางแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในชุมชน - ถอดบทเรียนจากนักวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง - จัดเวทีคืนข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน